

... Üdítő, ha egy nyugalmazott isten még életében lábjegyzetre szorul." Tudjuk, hogy az első mondat mindig milyen nehéz. Ezúttal **Eörsi István** megkímélt a fejtöréstől. Persze nemcsak azért az egy mondatért vagyok hálás a – most közíróként jelentkező – szerzőnek, hanem az öt-lábú bárány című publicisztikai kötet számos írásáért. S noha ezúttal nem erről a könyvről akarok „értekezni”, **Eörsi** nyilván sokszor beleszól majd mondandómba; nehezen tudnék hadarsa alól szabadulni – persze nem is akarok. Tulajdonképpen nem is inspirál, hogy megidézzem a „magyar nép nagy tanítójának” 156 centis, s nyolcvan-egynéhány kilós alakját.

Miután az iméti epitheton oránsz a fiatalabb olvasókat aligha igazítja el, hozzáteszem még, hogy Sztálin legjobb magyar tanítványáról, vagyis Rákosi Mátyásról van szó. Őt aposztrofálta nyugalmazott istennek **Eörsi**, aki a *Le Monde* – Rákosival összefüggő – aprócska hírért olvasva nem kis meglepetéssel tapasztalta, hogy a francia újság lábjegyzetben tájékoztatja olvasóit, a megnevezett személyről. Egyébként 1969-et írtak akkoron; Az MKP és az MDP egykori fő- illetve első titkára már Gorkijban élt, amit afféle kényszerartózkodási helyül jelöltek ki számára. Még két éve van hátra kalandos, ám áldásosnak semmiképpen nem mondható életéből. Hetvenkilenc évet élt. 1971. február 16-án Budapesten temették el. Urnaszáma: F/1558, Farkasréti. **Hogy honnan vagyok ilyen**

rendkívül tájékozott? Hát Pünkösztí Arpad könyvéből – helyesebben: második könyvéből. Az első kötet (Rákosi a hatalomért) 1992-ben jelent meg, míg a második (Rákosi a csúcson) az idén látott napvilágot. Gyakran elnézegetem a borítón lévő fényképet: Rákosi a gabonatóblában. Annak idején mindenki által ismert fotó volt ez. Az ország gazdája telt kalászkok között: konstatálja, hogy gazdag lesz az aratás. (Ekkoriban vezették be a kenyérjegyet, 600 ezer hold maradt parlagon, s míg Rákosi a csúcson volt – 1948–53 – 400 ezer parasztot ítéltek el a „független” magyar bíróságok.) Tovább szemlélem a fényképet. A kalászkok a főtűtkár válláig érnek, sőt, egyik a füle hegyéig. Olyan búza nincs, ami másfél méteres szarát növeszt. Rozstáblába állíthatták a vezért, a lehajtott fejű kalászkokból is erre következtek.

„A telt kalász lehajtja fejét, az üres magasan hordja.” Népi bölcsesség. Soha annyi üresfejű embert nem láttam funkcióban, mint Rákosi teljhatalma idején. Pedig ő igencsak jó koponyavolt. Nem teoretikus, de ami a politikai gyakorlatot illeti, gondolatban sok lépéssel járt partnerei előtt. Am, nem is igazán voltak partnerei; csak különböző értékű, más-más mozgási szabadsággal bíró bábjai voltak, akiket merészen mozgatott, s tetszés szerint áldozott fel.

Diktátor volt egy diktatúrában, s a diktatúra a demokrácia elmenté – mint tudjuk. A képen baljával gabonanyalábot ölel, jobbával szemé elé

emel egy kalászt. A telt arcon az enyhe csodálkozás mosolya: istenem, mire képes ez a nép, ez a föld. Mert a korabeli szlogen szerint: Rákosi elvtárs igenis látja, tudja, hogy mi hogyan tanulunk és dolgozunk.

GYARMATI BÉLA

Szó szolóban

„A világ legtermészetesebb dologja, hogy Rákosi elvtárs mindig velünk van, közöttünk jár.” Ez a mondat abból az antológiából való, amelyben 33 magyar író magasztalja a nép vezérét, mikor annak (1952. március 9-én) 60. születésnapját ünnepli az ország.

Visszatérek a fényképhez. Pünkösztí Arpad fotós szakembereket is megkérdezett, akik elmondták, hogy rendkívül nehéz volt Rákosit fényképezni. A prímet mindig a retusőr vitte. „A képek kilencven százaléka a fej utólagos bevágásával lett 'feljavítva'” – olvasom. Nem kétséges, hogy az én kedvenc „kalászos képmen” is sokat dolgoztak. Valami azonban gyanús nekem. Miért visel a vezér – júniusi melegben! – három réteg ruhát? Vastag szövet zakó, hatalmas válltömmel, hosszú ujjú ing, szorosan kötött nyakkendő. De mit látok még? Az ing közeléig alatt jól kivehető a csulóra feszülő trikó ujjja is. Nagyítóval is ezt látom. Csak nem műteremben készült ez a felvétel? (Amennyiben

nem, úgy egy század ávéhásnak kellett körbefognia a gabonatóblát – biztosításul.) A feltételezés tán nem alaptalan, de más is eszembe jut. Szerintem a – nyáron is viselt – meleg trikó a börtönövekre utal.

Az egykori rabra, aki rendszert magára húzza minden ruhadarabját.

Rákosi személyiségének vizsgálatakor, nem feledkezhetünk meg arról a 15-16 évről, amit börtönben töltött. A börtön önzővé, magányossá, bizalmatlanná tesz. Még akkor is, ha olyan politikai elitéltek között tölti az ember a napjait, éveit, akikben megbízhat. Rákosi nem bízott, bízhatott elvtársaiban. Úgy gondolom, egész felnőtt élete (ő sem tudhatta, hogy kiket, honnan és kik mozgatnak) a folyamatos készenlét, éberség, a taktikázás, a támadás és a védekezés jegyében telhetett el.

De engem nem is annyira Rákosi érdekel, hanem az a mozgalom, az a párt, az a rendszer – a szovjet mintájú diktatúra –, ami annyi embert tudott demoralizálni. Elsősorban persze azokat, akikben volt hajlam a fanatizmusra! Rákosi Mátyásban volt! S még hány reprezentánsában a kommunista mozgalomnak...

Ki merjem-e mondani, hogy a

sztalini diktatúra (nevezük így az egyszerűség kedvéért) minden – elvtársai által különböző koncepciók perekben, koholt vádak alapján – meggyilkolt kommunistája, maga is gyilkos volt? Jó, talán nem gyilkos, de igencsak bűnös! Abban az értelemben, hogy – míg hatalom volt a kezében addig – sem a természeti, sem az erkölcsi, sem a tételes törvényeket nem vette figyelembe. Megjegyzem: nem is vehette. Ilyen volt, így működött a mechanizmus.

Pünkösztí summázata a könyv végén: „Sztálin kortársaihoz hasonlóan neki (Rákosinak természetesen – a szerk.) sem a szó vagy az írás a legerőteljesebb kifejezési eszköze, hanem a politikai per. A véleményüket ők emberi sorsokra aggatták, kivégzésekkel kurvizálták; az általuk celebrált perek emlékezetesebbek is, mint bármelyik beszédjük vagy írásuk.” Később aztán – ez már az **Eörsi** szövege – saját halottjaiknak tekintették saját áldozataikat. Ha az események nem vesznek más fordulatot, minden bizonynyal Révai, Vas Zoltán meg Horváth Márton következett volna. Farkas Vladimír pedig ezt írja: „1953 júniusa után apámnak is az volt a rögeszméje, hogy ha nem hal meg Sztálin, akkor őt is engemet is letartóztatnak.”

Hát ugyebár a Farkasok büntelenségét is nehéz lenne bizonyítani... Ami pedig Kádárt illeti, mondjuk a Rajk-perben vállalt szerepét, s később a Nagy Imre ellen elkövetett árulását... Tessek talán a dokumentumokat

elolvasni. Akár a Pünkösztí könyvét, ami bizony nem regény...

És most visszatérek **Eörsi**hez, aki mint az SZDSZ tagja támogatja a közös kormányzást, de mint közíró marad gerilla.

Hát ez elég skizofrén állapot lehet – mondom én –, aki nyilván könnyen beszél. Megengedhet magának azt a luxust, hogy ne pártokban és frakciókban, hanem emberekben, személyiségekben mérjem a jót és a rosszat. Persze – párttagságtól függetlenül – elég sok ember okoz dilemmát. Kérdés: miért viszolygok én annyira némely politikustól, s miért szeretem, tisztelem ugyanezek elv- illetve frakciótársait? Évek óta próbálok megfogalmazni, körülírni – sikertelenül. Hálás vagyok **Eörsi**nek, hogy rávezetett. Az úgynevezett „funkcionáriusi kiszugárzásról” van szó. Nos, én ebből már kora ifjúságomban nagyon nagy dózisokat kaptam... Máiig nem tudtam kiheverni. Meg aztán hol találtam volna, hol találnék sugármentes övezetet?

Nyilván az is a fertőzöttség egyik szimptomája, hogy – letakarván Pünkösztí könyvének címét – mutogatom ezt a kalászos Rákosi-képet. Már a 30-40 évesek közül is csak néhányan ismerik föl egykori édesapánkat. S nem is nagyon fárasztják magukat, hogy megismerjék a nevével jelzett korszakot. Lassan hirmondójuk sem marad az akkori üldözöknék és üldözötteknék, meg tragikomikus szerepcseréjüknek.

De a sugárzás..., a sugárzás...